

**Branka BOBAN, Stjepan Radić u vrijeme Prvoga
svjetskog rata, Zagreb 2006., 388 str.**

Jedan od zasigurno najznačajnijih hrvatskih političara koji je obilježio političku scenu koncem XIX. i u prva tri desetljeća XX. st. je Stjepan Radić. Rođen je u mjestu Trebarjevo Desno kraj Siska 11. lipnja 1871. godine. Još kao pučkoškolac odlučio se posvetiti djelovanju za hrvatski narod, pa je u dobi od petnaest godina putovao po hrvatskim krajevima upoznavajući ljude, njihove svakodnevne prilike, lokalnu tradiciju i karakteristike. Godine 1888. bio je organizatorom demonstracija protiv mađaranskoga bana Khuena Hedervaryja, nakon njegove odluke o ukidanju hrvatske opere, a takvu praksu nastavio je i kasnije, primjerice, u Sisku, nakon čega je po prvi puta osuđen na zatvorsku kaznu. Tijekom života više je puta bio zatvaran, na primjer, osuđen je na šest mjeseci tamnice kao jedan od organizatora spaljivanja mađarske trobojnice prigodom dolaska Franje Josipa I. u Zagreb u listopadu 1895. godine. Nakon toga odlazi na studij u Pariz na Visoku političku školu.

Zajedno s bratom, dr. Antunom, u ožujku 1904. god. osnovao je Hrvatsku pučku seljačku stranku kojoj je postao predsjednikom. Tim činom započelo je njegovo profesionalno bavljenje politikom, koje će biti prekinuto smrću 8. kolovoza 1928., nakon kobnoga ranjavanja u beogradskoj Narodnoj skupštini u lipnju iste godine. Karizma koju je nosio, njegov osebujan nastup te ideje koje je zagovarao i živio, učinili su ga iznimno popularnim među stanovništvom hrvatskih krajeva.

Epizodom života S. Radića za vrijeme Prvoga svjetskog rata, koja je bila jednako burna kao i one koje su prethodile i uslijedile, pozabavila se dr. sc. Branka Boban, znanstvena suradnica Zavoda za hrvatsku povijest Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dr. Boban svoja je istraživanja posvetila upravo političkome djelovanju Stjepana i Antuna Radića te Hrvatske seljačke stranke, koja je tada, rekosmo, nosila ime Hrvatska pučka seljačka stranka, objavivši i više knjiga i članaka na tu temu, primjerice, knjigu *Demokratski nacionalizam Stjepana Radića*. Istraživala je i objavljivala radove o njegovu političkome djelovanju, posebno o strategiji i taktici djelovanja i odnosima s drugim hrvatskim političkim strankama te pokušajima rješavanja hrvatskoga pitanja u međunarodnome (europskom) kontekstu. Bavila se komparacijom političke misli S. Radića i Vladka Mačeka te sudbinom politike seljačke stranke.

U knjizi dr. Boban razmatra političke ideje S. Radića, a neke od njih, oblikovane tijekom rata, bile su veoma interesantne i značajne za hrvatsku povijest općenito. Tako upoznajemo njegovo djelovanje u burnim ratnim vremenima, ali dobivamo i pregled onodobnoga cjelokupnog djelovanja stranke. Tada je bio članom Hrvatskoga sabora, na čijim je sjednicama otvoreno nastupao protiv rata te se zauzimao za narod, koji je stradavao zbog posljedica ratne krize.

Rezultate svojih istraživanja dr. Boban temelji na povijesnim izvorima – saborskim govorima i napisima koje je S. Radić objavljivao u tjedniku stranke, *Domu*. Na taj način iz prve ruke dobivamo podatke o različitim aspektima njezina djelovanja, kao i djelovanja njezina predsjednika u navedenome razdoblju. Pri analizi autorica se služi komparativnom metodom, stvarajući zaključke o domaćoj i međunarodnoj politici, te o društvenoj i gospodarskoj komponenti, upoznavajući nas s cjelinom povijesnih procesa koji su se odvijali tijekom Prvoga svjetskog rata. Također, daje i vrijedan doprinos analizi hrvatske povijesti u europskom kontekstu.

Knjiga se sastoji od jedanaest cjelina. Nakon *Uvodnih razmatranja* slijede *Temeljne odrednice političke misli Stjepana Radića*, s podnaslovima: *Temeljni elementi Radićevo shvaćanja društva i države i Nacija, međunacionalni odnosi i položaj hrvatskog naroda u svijetu*. Druga je po redu cjelina *Početak Prvoga svjetskog rata*, koja donosi: *Međunarodni odnosi u Europi i izbijanje rata, Položaj Hrvatske na početku rata, Život u Hrvatskoj na početku rata, Stajališta hrvatskih političara i Stajališta Stjepana Radića*.

Zatim je *Prva godina rata: Politička aktivnost Stjepana Radića i njegova obaviještenost o međunarodnom položaju Hrvatske u prvoj godini rata, Položaj Sabora i način njegova djelovanja*, i *Zasjedanje Sabora Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u ljeto 1915. Slijedi Rat traje, 1916 godine: Međunarodne okolnosti, Jugoslavenski odbor, Zasjedanje Sabora u zimu 1915/1916., Proljeće 1916: Radić izvan Sabora, Ljeto 1916: Radićevo djelovanje u Saboru i "Dom" u jesen 1916.*

U nastavku obrađuje *Dolazak na prijestolje cara Karla – posljednja nada za opstanak Austro-Ugarske Monarhije: Međunarodne okolnosti, Sadržaj rada četvrtoga ratnog zasjedanja Sabora, Rasprava o državnopravnom položaju Hrvatske, Zahtjevi za rješavanje gospodarskih i socijalnih problema, Zdravstvo, Zahtjevi za poštovanje pravne države i nezavisnosti sudstva, Kritika rada državne uprave i Rasprava o adresi – međunarodni položaj hrvatskog naroda*, te cjelinu *Radić zahtijeva hitne reforme i modernizaciju, Bitne promjene u međunarodnim odnosima i nove inicijative u Austro-Ugarskoj, Zasjedanje Sabora u lipnju 1917., Dolazak Koalicije na vlast, O ulozima i položaju žene u ratu i suvremenom društvu i Radićev odnos prema Katoličkoj crkvi*. Potom: *Za svršetak rata na načelima demokracije i samoodređenja naroda, Traženje temelja za sklapanje mira, Stjepan Radić u rano proljeće 1918., Dani odluke, Sukob hrvatskih političkih stranaka i Za državu Hroata, Slovenaca i Srba na temelju hrvatskoga državnog prava i prava naroda na samoodređenje*.

Konac rata i zbivanja dani su u cjelinama *Uloga Stjepana Radića u Narodnom vijeću SHS, Ofenziva sila Antante i ponuda Austro-Ugarske za sklapanje mira, Borba Jugoslavenkog odbora za priznanje, Radić za jugoslavensko ujedinjenje i seljačku republiku i Narodno vijeće Slovenaca, Hroata i Srba, te Odcjepljenje od Austro-Ugarske: Borba za priznanje prava Slovenaca, Hroata i Srba na samoodređenje i pravedne granice prema Italiji i Stjepan Radić na povijesnoj sjednici Sabora*.

Mirnodobsko razdoblje obrađeno je u cjelini *Za "hrvatsku državu u jugoslavenskom jedinstvu": Neizvjestan međunarodni položaj Države SHS, "Ne zakapajmo svoje mlade slobod-*

de!“, *Sukobi oko poziva srpskoj vojsci i ujedinjenja, Pripremanje uvjeta za hitno i bezuvjetno ujedinjenje i Radićeva borba za republiku i "hrvatsku državu u jugoslavenskom jedinstvu"*.

Na kraj uvršten je zaključak na engleskome jeziku, popis literature, kazalo imena i bilješka o autorici.

Knjiga dr. Branke Boban je ujedno i značajan iskorak prema interdiscipliniranoj sintezi navedena perioda, stoga će koristiti ne samo povjesničarima, već i politolozima, pravnicima i sociolozima.

Maja POLIĆ, prof.

Maurizio LEVAK, Slaveni vojvode Ivana, Zagreb 2007.

U Zagrebu je 2007. g. izdavačka kuća Leykam international u suradnji sa Sveučilištem Jurja Dobrile iz Pule tiskala knjigu Maurizia Levaka, *Slaveni vojvode Ivana – Kolonizacija Slavena u Istri u početnom razdoblju franačke uprave*. Knjiga je podijeljena na pet cjelina: 1. *Uvodna razmatranja*, 2. *Pregled pisanih izvora o Slavenima u Istri zaključno s Rižanskim saborom*, 3. *Pregled historiografije*, 4. *Podrijetlo Slavena vojvode Ivana* te 5. *Zaključna razmatranja*. Uz navedeno priložena je bibliografija, kazalo osobnih imena te slikovni prilozi i povijesni zemljovid.

Što se tiče naseljavanja Slavena u Istru autor ističe dvije seobe. Prva je bila u „prvim desetljećima 7. st. “, a druga „od posljednje četvrtine 8. i u 9. st. “ (str. 12).

Maurizio Levak upozorava na relativno slabu neistraženost istarskog ranoga srednjega vijeka, čemu je jedan od razloga i mali broj pisanih izvora. Prvi važan izvor o Slavenima na području Istre jest pismo pape Grgura I. ravenskom egzarhu Kaliniku s kraja VI. st. Uz to pismo važno je i pismo istoga pape salonitanskom biskupu Maksimu te vijesti koje donosi Pavao Đakon. Naposljetku važan pisani izvor za proučavanje povijesti ranosrednjovjekovne Istre predstavlja Rižanski placit.

U poglavlju koje tematizira historiografiju o ranosrednjovjekovnoj Istri autor se osvrće na brojne autore. U njihovu pisanju nastoji pronaći odgovore na tri pitanja: „(1) kada se prvi Slaveni naseljavaju u Istru, (2) odakle je vojvoda Ivan doveo Slavene koje je naselio na općinske i crkvene zemlje i (3) jesu li oni nakon Rižanskog sabora udaljeni iz Istre ili su u njoj ostali“ (str. 19). Tako je dat pregled razmišljanja Pietra Kandlera, Carla de Franchescija, Bernarda Benussija, Bernarda Schiavuzzija, Giovannia De Vergottinija, Ramira Udine, Tadije Smičiklasa, Dane Grubera, Luke Kiraca, Milka Kosa, Ernesta Sestana, Matka Rojnića, Bruna Canelle, Ivana Beuca, Vjekoslava Bratulića, Tone Peruška, Miroslava Bertoše, Boge Grafenauera, Amelia Tagliaferrija, Nade Klaić, Michele Torcellan, Giuseppea Cuscita, Jadrana Ferluge, Harolda Krakwinklera, Nevena Budaka, Ive Goldsteina, Petera Štiha, Darka Darovca, Željka Rapanića, Mladena Ančića, Luje Margetića i Darka Dukovskog.